

Czéhbeli képirók Kolozsvárt.

A mit ma művészetnek és iparművészetnek nevezünk, az valamikor közös fogalmat képezett az iparral. Mindhárom a mesterség körén belül helyezkedett el és szigorú szervezetben volt csak gyakorolható.

Eredetileg hazánkban is, mint mindenütt a középkor derekán, a papok és szerzetesek kezéből került ki a legfinomabb emberi alkotás. Az árpádkori magyaroknál volt ugyan egy félszolgaszerű személy, az udvarnok,¹ ki ipari és művészi munkát végzett, de a javát mégis *vendégeink* (a bevándorolt papokat nevezik így okleveleink) hozták létre. A művelődés azonban lassanként átköltözik a kolostorokból a palotákba, az egyháziaktól a világiakhoz. S ekkor alakulnak a czéhek, melyek magukba fogadják a városi iparüző elemet, szakmánként csoportosítva. Nagy Lajos után már Pest, Buda, Pozsony, Sopron, Eperjes, Bártfa, Késmárk, Lőcse, Brassó, Nagyszeben és Kolozsvár központjává lesznek a polgári munkának, a hol kardcsiszárok, flaskóművesek, dróthúzó, paszomántosok, tímárok, hintógyártók stb. mellett szerephez jutnak, sokszor egy czéhbe egyesítve (mint Pesten), a festő, drágakövéső, aranyverő és képfaragó mesterek is.² A czéhek mindig önkormányzati kiváltságos testületet képeztek; ők adóztak a város helyett, a bástyákon a maguk részét ők védték fegyverrel az ellenség ellen s általában tagjaik a városi jólét elemeit képezték s így a magánosok munkáját egyesítették hatalmas közgazdasági, nem ritkán pedig politikai és közjogi tényezőkké. A czéhek lefoglalták az egész embert a maguk számára, de viszont nevelték, pártfogolták, gondoskodtak róla és családjáról, mindezt a munka és a közjó érdekében.

A mikor a török Váradig gázolt az ország testén, a városi élet csupán Felsőmagyarországon és Erdélyben hajtott ágakat. Kolozsvárt még festőczéh is volt, az erdélyi fejedelemség annyira megszilárdította a jólétet. Képirók alatt azonban olyanokat kell értenünk, a kik az arczképek elkészítése mellett foglalkoztak *czímerírással, aranyozással, kárpitírással, falra való festegetéssel*. Egerházi János *alias Képiró* 1631-ben I. Rákóczy Györgytől azért kapott nemeslevelet, mert ő készítette, mint a latin nyelvű okirat mondja,³ a kastélyok koczkás mennyezeteit, a fes-

¹ Szent István törvényeiben van említve.

² Czakó: Pestí ötvös-rézmetszők. Magyar Iparművészet. 1903. 221.

³ Egy ismeretlen erdélyi művészről. Az Egerházi család két nemes levele. Közli Sz. F. Erdélyi Múzeum 1902.

téseket, kijavította a kisebbik torony óráközeit s azokon a számokat s a fedelét festette zöld színre stb. A képíróknak tehát meglehetősen tág működési körük volt.

A zászlófestés és a kastélyok dekorációja képezte a főfeladatot. Minden czéh őrzött egy díszes zászlót s a templomok is telve voltak velük; ezeken két oldalt ábrázolások foglaltak helyet, melyek a szentek életéről, a czéhekre vonatkozó szimbolumokról vagy csatajelenetekről szóltak. Jobban kifizették azonban magukat a lakásdíszek és függő képek készítése. Bethlen Gábor fejedelmi lakásán *aranyos és írásos folyosók, meg mézsmetszésbeli mesterséges mennyezetek voltak*, Szalárdi krónikája szerint.¹ A deszkázott mennyezetek még a köznemesi kuriákon is ha nem is stukkóval készültek, de legalább is festékekkel voltak *megírva*. Patak várában pedig — meséli egy szemtanú — egyik palota épp úgy volt kifestve képekkel, mint Gyulafejérvárt az ebédlő I. Rákóczy György idejében. Ezeket mind kolozsvári képírók festették. Már Bethlen Gábor 1615-ben rendelte a kolozsvári főbírónak, hogy: „mivel a fejevári palotái irattatására képírókat hozatott oda Kolozsvárról s azok festék miatt megfogyatkoztak, küldjön 8 font miniumot, 2 font cinóbert, 4 font aranyárgát, 2 font latkot“; máskor ismét: „... hogy egynéhány rendbéli dolgot akarván a képíró elébe adni, a kolozsvári képíró, ha szinte fogadott míve volna is, mindjárt küldje a főbíró Fejérvárra...“ A fejedelmi udvaron kívül is akadt munka. *Thurzó* György írószobájában táblákra csinált képecskék függtek.² Bodokon *Berényi* Andrásnál és *Esterházy* Ilona ládájában is találunk néhányat. A XVII. század közepén *Illésházy* Katalin, *Héderváry* Katalin,³ *Haller* János, az óvári és a tömörödi kastély képtáráról van még tudomásunk.⁴ A falakat és a bútorokat fedő kárpitok gazdagságáról még nincs is mód megfelelő számadást adni.

Mindezek a munkák Kolozsvárról indultak ki. Nehány magyarországi városban itt-ott élt ugyan képíró, de sehol sem tömörültek olyan hatalmas testületbe, mint Kolozsvárt és sehonnét sem indultak szét az országba annyian, mint éppen onnét. Máshol arról sem igen maradt fenn nyom, hogy léteztek, itt két szabályzatát is ismerjük a képíró czéhnek.⁵

Az egyik tulajdonképpen egy latin nyelvű kiváltságlevél, szerző Bethlen Gábor 1618-ban febr. 1-én, melyet jóváhagyás végett II. Rákóczy

¹ Szalárdi J. Síralmas krónikája, 34. l.

² *Thurzó* levelei: II. k. 1. l.

³ Radvánszky, Magyar családélet. II. k. 260, 372. l.

⁴ Tört. Tár, 1878. 684. l.

⁵ Mindkét czéhszabály teljes szövege feltalálható az Orsz. Levéltár gyulafehérvári káptalani osztály Liber Regiusában XXV. köt. 200 l. Az alábbi idézetek onnét valók.

Györgynek is bemutattak 1653-ban *Várad*i Márton és *Nagybányai* István, a kolozsvári képirók czéhének fő- és alczéhmesterei. Ebben a fejedelem *Székesfehérvári* István kolozsvári képiró kérésére engedélylevelet ad az odavaló képiró-társaság szabályaira. A czéhszabály szerint:

1. Vándorló vagy idegen képirók csak akkor gyakorolhatják mesterségüket, ha más adófizető lakosok példájára megnősülve letelepszenek, vagy ha valamelyik kolozsvári festőhöz szegődnek bérért.

2. A kolozsvári többi mesterek, nevezetesen az asztalosok között senki a kolozsvári képirók mesterségébe — a mint azt a képirók régi törvénye is tartja — belekontárkodni ne merjen s a mint mondani szokás, *kaszáját azok fűvébe ne vágja.*

3. A növendékek az inasévek eltöltése után kötelesek a többi képirók czéhébe és társaságába beavattatni magukat, másképp társaságon kívül a képirást üzniök nem szabad.

A másik egy magyar nyelvű czéhszabály. A Bethlen Gábortól nyert kiváltságlevéllel egyidejűleg a megnevezett czéhmesterek még egy szabályzatot is bemutattak II. Rákóczy Györgynek, ki a kiváltságlevél folytatásaképpen azt is aláírta és megerősítette. Keletkezésének ideje 1618 és 1653 közti időre tehető. A jóízű magyarsággal szerkesztett írat mint nyelvemlék is kiváló, de egyszersmind igen jellemző e kor iparának szervezetére vonatkozólag, minthogy e szabályzat a többi iparágak szabályzataival a főbb elvekben megegyezik, csupán a részletekben alkalmazkodik a festészet körülményeihez.

Ha a kolozsvári képirók szervezetét vizsgáljuk, ugyanazokat a pontokat látjuk érvényesülni, a melyek már a XIV. században fennállottak. Három század nyomát nem ismerjük fel rajta, csupán a helynek, Kolozsvárnak, befolyását érezzük felcsillámlani a jellegzetes magyar vonatkozások révén.

Minden évben a képirók választottak maguk közül egy czéhatyát, melléje pedig egy kulcsosatyát. A *czéhatyának* egyik tiszte volt az, hogy negyedévenként (kántoronként) egybehívta a czéhgyűlést, melyre meghívót küldött két vagy négy más czéh kebelébe tartozó tagnak is, a kik közvetítették a czéhek közt fennálló kapcsolatot. A czéhatya köteles volt felügyelni az apródok, legények és mesterekről szóló szabályzat pontos végrehajtására. Különösen a büntetéspénzek behajtása, kezelése s a felszabadítási czerimóniák körül foglalatoskodott hivatalosan.

Az *inasok* oktatásainak és vizsgálatainak meglehetősen gonddal előírt módszere volt. Általán jellemző a czéhrendszerre, hogy a fiatalok kizsákmányolását szabadon üzhatték. A bérrendszer igen egyoldalúan állapított meg. S. m. ndez a tanulóévek örve alatt. Könnyű dolga csak a képiró fiának volt, ha az apja mesterségére lépett. Nyilvánvalóan a mesterségöröklést, a kasztrendszert kívánták ezzel megszilárdítani. A

kolozsvári czéhszabály az idegenben apródoskodó képirólegény felvételi vizsgájáról és a helybeli inasokról a következőképpen rendelkezik; „Ha valamely képirólegény találkozik jönni a városra, ki igazán képirómesternél töltötte apródesztendejét és arról jó testimoniális levelet mutathat és itt akar megtelepedni, elsőbben tartozzék egyik képirónál esztendeig lakni, fizetésért szolgálván, annakutána nemzetséglevelét hozván, ilyen móddal vétessék be a czéhben; az czéh atyjánál letevén tizenhat pénzt, gyűjtse egybe az képirómestereket és egy forintot letevén, az mesteremeket kövesse fel; mesterremekben tartozzék leírni a maga képit talpig olajfestékkel és vízfestékkel is egy holnap alatt elkészítvén, annak bemutatásakor tartozzék egy tisztességes vacsorát adni a mestereknek és az czéhládájában tizenhat forintot beadni; esztendő eltevén pedig tartozzék, mint egyéb czéhben, mesterasztalt adni tisztességesen, addig se inast, se legényt ne legyen szabad tartani.“

Helybeli fiúnak is sok fegyelemhez voltak kötve az inasévei. Első próbája egy hónapig tartott mindenkinek; ha aztán a képirásra alkalmasnak találtatott, az illő taksák lefizetése után, két kezes jóállásával, beszélgethetett apródnak. Az apródság négy évig tartott, de ha jó előmenetelt tanúsított az ifjú, egy félévet el is engedhetett neki a mestere. A mesterremeke ennek is az volt, mint az idegen városból jövő legénynek.

A képiró fiának azonban csak három évig kellett inaskodni s a czéhbe fizetendő díjai is jóval kisebb összegre rugtak a többiekénél. A testimoniális levél kiállításánál pld. mindenki ötven pénzt fizetett, a képiró fia csak huszonötöt; az inasdíjban mások két forint tizenhat pénzt adtak, ezek csak egy forintot.

A *legényeket* is elég rövid pórázra fogták. A melyik idegen helyre ment *kontárkodni*, visszatértekor pénzbírsággal sújtattott; ha a czéhbe akart újra állani, tizenkét forint volt a büntetés díja, ha csak legénysorban kívánta folytatni a munkát, hat forintot fizetett. Ha pedig idegen „képiró legény jön a városra, különben ne munkálkodhassék, hanem elsőben lakjék az atyamesternél egy holnapig, azután ahhoz mehessen, a kihez akar menni. Hogyha olajfestékkel tud munkálkodni, heti bért az ő tudománya szerint közönségesen rendeljenek neki; ha csak vízfestékkel tud, annak is az ő tudománya szerént, az mint érdemli“. Szóval, nem kérhetett annyi bért magának, a mennyit akart, hanem csak a mennyit kínáltak. Ez elől nem volt mentség, mert még az olyan mestert is büntették, a ki béremelés ígéretével szerzett magának legényt mástól. „Ha valamelyik képiró az másik legényét elhitegetné avagy fizetést többet ígérne akármi szín alatt, tartozzék büntetésben adni öt forintot és az legény is tőle elvétessék“.

A felmondási idő két hét volt. „Hogyha a gazdáját elakarja hagyni,

az előtt két héttel tudtára adja az gazdájának, hogy el akar menni, hogy valamiképen az urának szoros dolga lévén, kárt ne valljon miatta“.

A czéh engedélye nélkül működő legénynyel kegyetlenül elbántak. „Ha valamelyik képírólegény itt a városon titkon munkálkodnék, bíró uram erejével megdúlhassuk, ahhoz való műszerét, egyetmását elhordhassuk tizenkét forintig, akárminemü marháját is, ha az műszere fel nem érné, az czéh atyja házához vitessék, melynek két réssz az czéhé, az harmada pedig az tanácsé“. A büntetési zsákmány harmadáért nyújtott a bíró segédkezet a megdúláshoz s a műszerek elhurczolásához.

Általában, „ha pedig a képíró legények magokat úgy nem viselnek, az mint műves legényekhez illenek, az czéhen megbüntethessék érdeme szerint“.

A *mesterek* magukra vonatkozólag az egymásközi viszony, a munka tisztessége, a konkurrenzia kiirtása és a fejedelmi udvarnak munkával való ellátása érdekében állítottak fel szabályzati pontokat-lyenek:

„Ha valamelyik képíró egyik az másikat diffamálná vagy munkáját gyalázná, tartozzék büntetésben adni öt forintot toties quoties“, t. i. minden egyes alkalommal, annyiszor, a hányszor lebecsüli kartársát.

„Hogyha zászlót avagy czímert vinnének valamelyik képírónak, hogy tisztességesen és hamarébb elkészithessék, tartozzék közrebocsátani az olyan képírókkal, az kik tudnak az zászló- és czímeríráshoz és olajfestéssel tudnak munkálkodni; hogyha pedig ez ellen cselekedni comperiáltatik, tartozzék büntetésben adni huszonöt forintot toties quoties; ha pedig ez ellen kétszer vagy háromszor impingálni fog, legyen czéh nélkül és ne legyen szabad munkálkodni mindaddig, valámig újolag annak rendi szerént be nem áll a czéhben“. Sőt egymás előtt a festékek, különösen pedig az aranynak az árát sem volt szabad eltagadni. „Tartozzék közleni, ha kívántatik, az mint vötte nyereség nélkül“. Az összetartás erkölcsileg és vagyoniilag a legnagyobb mértékben biztosítva volt.

„Legyen négy képíró ez városba; hogyha urunk ő Nagysága szolgálatajára kívántatik, az kettei itthon maradván, az kettei oda mehessen és így szükségképpen megfelelhessenek illendőn“.

„Hogyha fejedelem urunk dolgára kelleitük valamelyiknek menni és az alatt a többinek czímer- vagy zászlóírása találkoznék, tartozzék azzal közrebocsátani, a ki az fejedelem dolgára leszen; de az is ott, a mit munkája által talál, tartozzék igazán dividálni. Hogyha pedig az otthonlevőknek olyan munkája nem találkoznék, a ki oda munkálkodott, illendőképpen rendeljenek fáradságáért illendő fizetést“.

„Hogyha pedig valamelyik munkájára idegen helyre találkoznék menni ez országban és az alatt zászló- avagy czímerírás találkoznék és

az munkára haza nem találkoznék jöni, a kik munkálkodnak, illendő fizetést vehessenek az munkának mivolta szerént, az többi pedig közre bocsáttassék; de az is a mi hasznot szerez oda jártában, közre bocsássa“.

„Mivel ez országban mikor kívántatik, legkiváltképpen mind urunk ő nagysága, mind pedig ez ország szükséges dolgaiban, mikor ő nagyságok parancsolnák, nekünk kelletik szolgálnunk, afféle maculálók, asztalosok, képirók, a kik adót senkinek, sem pedig kegyelmes urunknak is semmit nem szolgálnak, az olyan maculáló asztalosokat, kik az képrásban elegyítik magukat, két mélyföldig megdulhassuk szolgabíró által huszonöt forintig, melynek két része a czéhé, az harmada az szolgabíráké legyen“.

Különösen a kontárok és importálók ellen védekeztek erélylyel.

„Az asztalosok közül, ha valamelyik értene is a képráshoz, címeríráshoz, aranyozáshoz, kárpitíráshoz, falra való festegetéshez, mivelhogy nem őket illeti, ne követhessék, de az magok szokása szerént fára, deszkára virágokkal czifrázzanak, a mint az asztalosok szoktak; ha ki pedig az ellen impingálna, bíró uram erejével tizenkét forint érő záloga vétessék absque ullo personarum respectu“. S ugyancsak mindenkire való tekintet nélkül történt az osztozkodás is a czéh és a tanács között.

„Az szabad sokadalmakon kívül sehonnat eladásnak okáért képeket, kárpitokat ne hozhassanak, az sokadalom napjától fogvást harmadnapig árulhassák az marhának elvétele alatt“. A három napos vásár után elkobzott árúk két része a czéhé, egy része pedig a tanácsé lett szintén.

Ez volt az a keret, melyben a kolozsvári képirók éltek s körülbelül ilyen viszonyok közt folytatódott a többi iparágak művelése is, egészen Széchenyi és Kossuth koráig.

A szabályok szigorúsága a czéhben biztosította ugyan a munka becsületességét, a szakszerű ellenőrzés ilyen szervezetben nagyobb volt, mint az iparszabadság idején, főleg pedig az ipari oktatás leggyakorlatiasabb és harmonikusabb módon történt, de másrészt épp a tanulók erejének kiaknázása, továbbá a kasztrendszer s az a merev elzárkózottság, melyen át csak ritkán hatolhatott át valamely újítás — nem kívántatja velünk vissza az elmúltakat.

Csak a Morris és Ruskin elveiért lelkesedő művészeti történetbuvár irigylit az a kort a műtárgyaiért, melyek a munkáját szerető ember gondos kezéből kerültek ki; ugyanaz volt a készítő és tervező, az egységet mi sem bontotta meg. A mai munkamegosztás mellett mindinkább több ember kell egy alkotáshoz. Már a cím is oszladozik; van iparos, iparművész és művész. De egy sincs, a ki a műhelyből nőne ki, a ki az anyag és technika tökéletes ismerete mellett venné igénybe a művészet segítő jobbját.

Czakó Elemér.